

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

КОСТИК Ростислав Павлович

УДК 332.12:342. (477)

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Черкаси – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, професор
РОМАНЕНКО Євген Олександрович,
Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України, провідний науковий
співробітник

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
АЖАЖА Марина Андріївна,
Запорізький національний університет, професор
кафедри управління та адміністрування

кандидат наук з державного управління, доцент,
КАРПЕКО Надія Миколаївна
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут», доцент
кафедри економіки та публічного управління

Захист відбудеться «03» жовтня 2025 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8, конференцзал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8.

Автореферат розісланий «03» вересня 2025 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Сергій ТАРАСОВ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки України визначається станом її регіонів як соціально-економічних суб'єктів, та залежить від місця їхнього розташування і ресурсів, якими вони володіють, а також використанням різних конкурентних переваг регіонів. У зв'язку з цим, кожен регіон може бути конкурентоспроможним лише в напрямках свого розвитку, для реалізації яких у ньому є необхідний економічний потенціал

Важливо враховувати, що регіональне планування в країнах з ринковою економікою здійснюється в умовах також і приватного капіталу. Отже, регіональне планування і прогнозування не може ігнорувати регіональні стратегії, а також регіональну політику приватного бізнесу. Кожний регіон визначається способами управління економікою, соціально-економічними відносинами, екологічною ситуацією, раціональним використанням регіональних переваг, пошуком методів поєднання соціально-економічних інтересів, які можуть перебувати в суперечності. В регіоні в даний час необхідно мати, перш за все, сприятливе соціальне середовище, та планувати розвиток згідно Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року».

Одним з найважливіших напрямів соціально-економічного розвитку країни є формування гармонійних і сприятливих регіональних відносин. Регіон є невід'ємною складовою єдиної держави, вирішує свої проблеми та самореалізує свій потенціал за допомогою системи заходів політичних, правових, економічно - соціальних програм, спрямованих на створення умов для виникнення та розвитку потенційних точок зростання регіону, що актуалізує вибір теми дисертаційного дослідження.

Теоретичну і методологічну основу дисертаційного дослідження складають праці зарубіжних учених, що займалися теорією і практикою стратегічного управління та регіонального розвитку, а саме: І. Ансоффа, Г. Мінсберга, М. Портерп, Р. Каплана, Ф. Котлера, Д. Міллера, А. Чандлера, Й. Шумпетера, Ф. Селзніка, Р. Саймонса. А. Фалуди, Дж. Фридмана.

Значний вклад в розвиток системи аналізу та обґрунтування механізмів державного регулювання підтримки і розвитку територіального розвитку в Україні внесли такі українські учені, як: В. Бабаєв, В. Баштанник, М. Біль, О. Берданова, В. Вакуленко, О. Василенко, Н. Гринчук, В. Ємельянов, О. Крюков, В. Ковальчук, В. Колтун, В. Куйбіда, С. Майстро, Ю. Марушин, В. амонова, Т. Сахно, В. Сиченко, В. Стрельцов, А. Ткачук, І. Лопушинський, І. Парубчак, А. Помаза-Пономаренко, Е. Щепанський, О. Якимчук та інші.

Водночас питання, пов'язані із сучасним станом реалізації законодавства, яке регулює надання державної підтримки та розвитку територій регіонів України, обґрунтування методологічних підходів до розробки стратегії соціально-економічного розвитку держави досліджено недостатньо, що акцентує увагу на важливості цієї проблематики та зумовлює її актуальність. Потребують теоретичного обґрунтування особливості реалізації соціально-економічної політики в сучасній Україні та основні напрямки впливу на неї з боку

регулюючих органів держави .

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється в Національному університеті цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи вдосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування дієвих механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- охарактеризувати напрями становлення державного регулювання територіального розвитку в Україні;
- проаналізувати нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку;
- визначити шляхи розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання територіального розвитку;
- систематизувати зарубіжний досвід державного регулювання територіального розвитку ;
- окреслити стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні;
- обґрунтувати основні шляхи підвищення ефективності державної політики територіального розвитку України.

Об'єкт дослідження - державного регулювання територіального розвитку;

Предмет дослідження - механізми державного регулювання територіального розвитку в Україні

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі формування дієвих механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав

можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта, а також:

провести структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного регулювання територіального розвитку в Україні;

визначити ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні;

впровадити: статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта;

прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку;

теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державного регулювання територіального розвитку, уточнити їхні функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державної служби статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

розроблена методика оцінки якості стратегій соціально-економічного територіального розвитку держави, що охоплює, на відміну від існуючих досліджень, усі структурні елементи, а також змістовні характеристики стратегій для формування однакового повноцінного уявлення про стан стратегічного планування на регіональному рівні і виявлення основних закономірностей в процесі стратегічного планування;

удосконалено:

системи цілеполягання регіональних стратегічних документів в умовах турбулентного стану національної економіки, та співвідношення фактичних і запланованих в стратегіях соціально-економічного розвитку показників валового регіонального продукту і загального безробіття, результати вивчення впливу ендогенних і екзогенних чинників на траєкторії регіонального розвитку, які отримані за допомогою застосування моделі множинної регресії, що дозволяють визначити зворотні залежності між базовим роком прогнозу, з одного боку, і темпами зростання грошових доходів населення і

середньомісячної заробітної плати на прогностний рік, з іншою.

визначення ресурсного забезпечення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів конкретними джерелами фінансування, що суперечить теоретичним принципам стратегічного планування і чинному законодавству, на основі сформованих методологічних основ оцінки фінансових ресурсів, необхідних для реалізації стратегій, та рекомендації про практичне застосування такої оцінки в стратегіях регіонів ;

набуло подальшого розвитку;

теоретичні основи стратегічного планування на регіональному рівні , які доведено до визначення єдиного підходу та аналізу документів цілеполягання, зокрема, стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, а також обґрунтування необхідності уточнення науково-методичного апарату в частині аналізу документів, що розробляються;

система впровадження зарубіжного досвіду державного регулювання територіальним розвитком в Україні на основі систематизації моделей організації підтримки та розвитку громад, реалізованих за кордоном, що обумовлює різноманітність організаційних форм здійснення місцевого самоврядування, дослідження досвіду реформування територіальної організації в державах, та методи заохочення відповідно до наявного рівня фінансово-економічної забезпеченості регіонів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Теоретичні напрацювання автора дисертаційного дослідження було впроваджено у діяльність Національного агентства кваліфікацій як елемент аналітичного та методичного забезпечення процесів розробки кваліфікацій та підвищення якості публічного управління (довідка про впровадження №01/01.01-06/1648 від 28.07.2025).

Також в роботі Київського міського територіального центру соціального обслуговування Департаменту соціальної та ветеранської політики Київської міської ради для підвищення ефективності соціальної підтримки населення(довідка про впровадження №01/03-06/1305 від 08.04.2024).

Особистий внесок здобувача. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування дієвих механізмів державного регулювання територіального розвитку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико - практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України», (м. Київ, 2024

р), Всеукраїнській науково-практичній конференції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (м. Харків, 2025 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Економіка та публічне управління: нові виклики та рішення» (м. Харків, 2025 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (м. Харків, 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 9 наукових працях, у тому числі – 5 статтях в наукових фахових виданнях, із них 1 стаття – в зарубіжному виданні, 4 – тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3,25 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 216 сторінок. Обсяг основного тексту становить сторінок. Список використаних джерел включає 213 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, з'ясовано зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та оприлюднення.

У першому розділі – *«Теоретичні основи державного регулювання територіального розвитку в Україні»* – охарактеризовано становлення державного регулювання територіального розвитку в Україні, а також сутність державного регулювання територіального розвитку, окреслено інструментарій політики державного регулювання територіального розвитку.

Розвиток будь-якої держави є складним і багатоаспектним процесом, при цьому особливого значення набуває розвиток у рамках регіонів країни як окремих елементів єдиної системи, оскільки нерівномірність може призводити до значного та довготривалого дисбалансу продуктивних сил у межах однієї країни, внаслідок чого відбувається перерозподіл фінансових потоків, посилюється інтенсивність міграційних потоків тощо. Для України цей факт має виняткове значення у зв'язку з сформованими особливостями регіонального розвитку, що полягає в наявності невеликої частини самодостатніх регіонів і тих, які протягом тривалого часу набувають дотації з державного бюджету держави.

Сутність державного регулювання розвитку регіонів, з часом, корінним чином змінюється як у теоретичному, так і практичному плані. Причому з теоретичної точки зору, поняття «регулювання розвитку регіонів» багатьма вченими розуміється як «регулювання територіального розвитку».

Насправді, це різні наукові категорії. На нашу думку, сутністю державного регулювання територіального розвитку є вплив органів влади на процеси

формування та використання природно-ресурсного потенціалу конкретної території, тобто на його елементи, які характеризують територію, передусім, як географічну категорію.

Доцільно виділяти у структурі державного регулювання територіального розвитку компонентний, функціональний та організаційні елементи. Компонентна складова характеризує регулювання використання природних ресурсів; організаційна – відтворення та ефективну експлуатацію природних ресурсів; функціональна складова регулювання відображає вплив природних ресурсів на формування спеціалізації територій та окремих господарських комплексів.

Використовуваний механізм державного регіонального регулювання спрямовано на вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів і служить, переважно, зниження відмінностей між регіонами у тому можливості фінансувати поточні витрати, але з зміни пропорцій у економічному розвитку територій.

Принципи регіоналізації системи державного регулювання мають реалізовуватися на всіх рівнях влади, при розмежування прав та відповідальності кожного з них.

У зв'язку з цим, нами було виділено такі принципи державного регулювання соціально-економічного розвитку на регіональному рівні, які найбільш повно враховують адміністративно-територіальний поділ та відповідають основним принципам нового регіоналізму в ЄС:

1) сталого розвитку. Передбачає спрямованість державного регулювання регіонального розвитку на формування оптимальних макроекономічних параметрів; забезпечення встановлених мінімальних соціальних стандартів на всій території країни;

2) соціальної спрямованості. Орієнтація вирішення соціальних регіональних проблем;

3) децентралізація. Делегування частини повноважень загальнодержавними органами влади регіональна з метою вирішення конкретної соціально-економічної проблеми;

4) партнерство. Взаємна узгодженість державної та регіональної політики;

5) програмування. Використання програмно-цільових методів на відповідних рівнях територіального регулювання розвитку;

6) пріоритетності. Використання ієрархічного підходу до визначення пріоритетів регіонального розвитку. Концентрація матеріальних, інтелектуальних та інших видів ресурсів, спрямування їх на реалізацію пріоритетних регіональних проектів;

7) територіальної єдності.

8) забезпеченості. Законодавче визначення джерел фінансового, матеріального та іншого ресурсного забезпечення виконання органами місцевого самоврядування повноважень у межах своєї компетенції.

Регіональна політика – це система намірів та дій, яка реалізує інтереси

держави щодо регіонів та внутрішні інтереси самих регіонів методами та засобами, що відповідають сучасним регіональним процесів. Вона відбиває позицію суспільства загалом по відношенню до регіонів і тому може формуватися та здійснюватися тільки згори. Зрозуміло, це означає диктату центру чи придушення самостійності регіональної влади. Одночасно з процесами регіоналізації політики, що йде від центру, існує і часом проявляється в край гострі форми формування регіональних аспектів політики «знизу» – від того чи іншого суб'єкта.

У реалізації регіональної політики беруть участь три основні елементи:

- суб'єкт, об'єкт, спрямованість. Вона має бути пов'язана із змінами сформованих пропорцій і тенденцій у розподілі соціально-економічної діяльності, добробуту, ресурсів між регіонами.

Пріоритетними цілями державної регіональної політики будь-якої країни є:

- раціональне розміщення виробництва та розвиток територіального поділу праці між регіонами;
- комплексний розвиток господарства у регіонах шляхом підтримки розвитку економічної спеціалізації та кооперації;
- зміцнення соціально-економічних засад держави та збереження її цілісності та стійкості, національної та економічної безпеки;
- забезпечення соціальних та політичних гарантій різним групам населення;
- формування у регіонах соціально орієнтованої ринкової економіки.
- Територіальні утворення є складними, неоднорідними, нерівномірно еволюціонуючими системами, що диктує необхідність комплексного застосування і комбінування існуючих методів з урахуванням специфіки конкретного економічного простору.

Державне регулювання територіального розвитку – це спеціально організовані системні заходи щодо забезпечення стабільного та збалансованого функціонування регіональних систем, що мають головний цільовий орієнтир, поліпшення якості та підвищення рівня життя населення. Такі дії можуть здійснюватися локально, місцевими громадами у формі самоуправління, регіонально – органами, що представляють інтереси великих територіальних одиниць, та на загальнодержавному рівні – у масштабах всієї країни. Відповідно змінюється об'єкт і суб'єкт регулювання, але ідеологічні домінанти на всіх рівнях залишаються попередніми: соціальна орієнтація, стійкість та збалансованість.

Державне регулювання територіального розвитку може бути ефективним лише в тому разі, якщо буде базуватися на строгих теоретичних уявленнях про сутність і сенс цього регулювання, оскільки його змістовний бік складають лише конкретні дії політичного, правового, організаційного, фінансового й економічного характеру. Таким чином, розуміється, що державне регулювання територіального розвитку слід вважати конструктивно-змістовним вираженням державної регіональної політики.

У другому розділі – *«Оцінка механізмів державного регулювання*

територіального розвитку в Україні» - проаналізовано нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку, визначено напрями діяльності організаційно-економічного механізму державного регулювання територіального розвитку, систематизовано зарубіжний досвід державного регулювання територіального розвитку.

Визначено, що державне регулювання територіального розвитку України можна уявити як сукупність спеціально організованих дій політичного, правового, фінансового, економічного характеру, покликаних:

- 1) давати стимули (у тому числі ресурсні) розвитку тих територій, які з об'єктивних причин не можуть функціонувати в режимі саморозвитку;
- 2) активізувати та ресурсно підтримувати соціальну мобільність населення окремих регіонів (спрямована міграція);
- 3) створювати умови для виникнення та функціонування державно значущих потенційних точок зростання;
- 4) забезпечувати виконання окремими територіями загальнодержавних функцій;
- 5) формувати та підтримувати специфічні організаційно-правові режими на територіях особливого політичного та геополітичного значення;
- 6) оперативно реагувати на утворення зон лих (стихійних, техногенних та ін.).

Нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку містить низку наказів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України, а також укладених на міжнародному рівні договорів України, погоджених з Верховною Радою України.

При цьому необхідно відзначити, що, незважаючи на недосконалість наявної нормативно-правової бази державного регулювання регіонального розвитку в Україні, вона є досить потужною.

Формування організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку регіону представляється на сьогоднішній день надзвичайно актуальною проблемою з точки зору підвищення ефективності територіального управління та досягнення заявлених цілей регіональної економічної політики в умовах модернізації, децентралізації та, як наслідок, ускладнення соціально-економічних процесів та взаємин.

Організаційно-економічний механізм державного регулювання регіонального розвитку формується на основі концепції та принципів державного управління та має максимально враховувати специфічні особливості соціально-економічного середовища регіону, масштаб впливу на неї варіативності внутрішніх та зовнішніх факторів. Очевидно також, що організаційно-економічний механізм формується з необхідності виконання ієрархії поставленої мети і має виражатися у досягненні показників якісного розвитку регульованої соціально-економічної системи, що визначається суб'єктами управління.

Закордонний досвід державного регулювання територіального розвитку та усунення існуючих територіальних диспропорцій слід розглядати за

стрижневими критеріями із зазначенням особливостей країн з точки зору сучасних українських умов. Для порівняльної характеристики привабливими об'єктами є США (держава, що має велику територію та економічний потенціал) і країни з розвинутою ринковою економікою (Канада, Німеччина, Франція, Китайська Народна Республіка, Японія), досвід реалізації регіональної політики яких має для України особливе значення в умовах інтеграції та дезінтеграції економічного простору.

Успішний досвід ведення регіональної політики показують Європейський союз, США і Китай.

Регіональна політика ЄС — це найважливіший елемент європейської інтеграції. Домінуючою концепцією в європейському регіоналізмі є «розвиток знизу». При цьому опорою служить регіональна влада і внутрішні джерела фінансування.

На рис. 1 представлені ключові напрями, здійснювані у рамках реалізації регіональної політики.

Рис 1 Напрями регіональної політики.

Державне втручання в регіональний розвиток у всіх країнах, що розглядалися, регламентується конституціями (основними законами) та багатьма соціальними законами, які визначають розмежування повноважень між органами центральної та регіональної державної влади та місцевого самоврядування, бюджетно-податкове регулювання, механізми регіонального стимулювання, правовий режим особливих економічних зон тощо.

Багаторівнева регіональна система регулювання згладжування

просторової поляризації характерна для багатьох країн. У становленні сучасних держав превалюючим напрямком є поетапне розосередження державної влади, децентралізація функцій держави та регіонів. Монополія якогось одного центрального державного органу, відповідального за регулювання розвитку держави немає у жодній країні. Даний факт обумовлений тим, що ця функція держави регулюється відразу кількома центральними відомствами.

Таким чином, ефективна система державного регулювання регіональної економічної диференціації – це одна з умов підвищення конкурентних позицій України на світовій економічній арені, та створення рівноважної економічної системи, що забезпечує рівні соціальні та економічні можливості територій.

У третьому розділі – *«Основні напрями удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні»* - обґрунтовано визначення галузевих і територіальних пріоритетів територіального розвитку, визначено стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні, окреслено основні напрями підвищення ефективності державної політики територіального розвитку України.

Територіальний розвиток України не уявляється можливим без удосконалення виробничої й ринкової інфраструктур її регіонів. При цьому головною перешкодою виступає поганий стан транспортної інфраструктури країни. Необхідні: реконструкція залізничних колій і будівництво автомобільних доріг, реконструкція й розвиток водного транспорту, реконструкція аеропортів, у тому числі й внутрішньо-регіонального значення, створення доступних сучасних засобів зв'язку по всій території країни, будівництво ліній електропередач. Рішення транспортних проблем забезпечить конкурентоспроможність країни в обслуговуванні міжнародних перевезень до Європи.

Реалізація заходів щодо територіального розвитку України не можлива без інституціональних перетворень:

- створення ефективно діючого механізму припливу капіталу у виробництво й торгівлю;
- створення надійного механізму державної підтримки регіональних систем кредитування;
- активізація страхування, сертифікації, ліцензування, лізингу, застави;
- удосконалення бюджетного регулювання;
- підтримка на рівні держави розвитку інформаційних і посередницьких послуг у регіонах;

розширення міжнародних господарських контактів

Регулювання територіального розвитку має включати конкретні цілі завдання, що впливають із прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, у тому числі питання:

- обґрунтування шляхів приватизації, підприємницької діяльності конкретні пункти регіону;
- освоєння природних ресурсів;

- підвищення експортних потенціалів;
- проведення антимонопольної діяльності;
- розвитку здорової конкуренції;
- розширення виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг;
- залучення до регіону іноземного капіталу та передових технологій;
- збільшення валютних надходжень.

Відповідно до синтезу прогнозів соціально-економічного та науково-технічного розвитку у довгостроковій перспективі розвинені країни світу становлять стратегії довгострокового розвитку. Довгострокове та наддовгострокове прогнозування соціально-економічного, інноваційно-технологічного, екологічного, територіального розвитку з неодмінним урахуванням світових тенденцій є вихідним пунктом розробки перспективної стратегії держави. Для розробки стратегії територіального розвитку країни необхідно проводити прогнозування соціально-економічного розвитку її регіонів.

Пріоритетними цілями державної територіальної політики будь-якої країни є:

- раціональне розміщення виробництва та розвиток територіального поділу праці між регіонами;
- комплексний розвиток господарства у регіонах шляхом підтримки розвитку економічної спеціалізації та кооперації;
- зміцнення соціально-економічних засад держави та збереження її цілісності та стійкості, національної та економічної безпеки;
- забезпечення соціальних та політичних гарантій різним групам населення;
- формування у регіонах соціально орієнтованої ринкової економіки;
- підвищення рівня життя населення регіонів та їх вирівнювання;
- створення умов для повноцінного культурного розвитку всіх народів у державі.

У сучасних умовах раціональне використання територіальних ресурсів регіону, його продуктів, послуг і ефективна реалізація його можливостей дозволяють забезпечити добробут територіального розвитку, як регіональних виробників, так і регіону в цілому. Тому, проблема ефективної реалізації маркетингових стратегій територіального утворення, орієнтованих на цільові групи «споживачів територій» і спрямованих на розвиток попиту й потенційних ресурсів території, є сьогодні особливо актуальною.

Територіальний маркетинг являє собою маркетингову діяльність, що здійснюється на певній території й за її межами, орієнтовану на зовнішніх і внутрішніх суб'єктів території з метою підтримки, підвищення або зміни іміджу території (регіону, міста, країни).

Маркетингова стратегія території може характеризувати: а) порівняльне положення суб'єкта серед провідних конкурентів; б) ступінь привабливості цільових груп реальних споживачів у порівнянні з можливими. Маркетингова стратегія забезпечує перехід суб'єкта до більш привабливих для нього сегментів

ринку й підвищення власної значимості, конкурентоспроможності в цих сегментах.

З огляду на стратегічні цілі соціально-економічного розвитку території, варто визначити пріоритети розвитку території за наступними параметрами:

- види діяльності для розвитку й підтримки на території;
- фактори розвитку території.

Таким чином, інтегрований територіальний маркетинг у першу чергу спирається на місцеві продуктивні сили й можливості сукупних ресурсів території, а не на інвестиційну привабливість. В основу його цілепокладання зведено потреби й запити населення, що є особливо важливими в умовах тривалого складного економічного становища в Україні. Відсутність місцевої маркетингової інфраструктури, якісних цільових програм і проектів розвитку територій і систем управління ними, необхідного рівня прозорості розробки й оперативності в управлінні реалізацією діючих проектів територіального розвитку є серйозними бар'єрами в залученні інвестицій та підвищують ризики як місцевих, так і сторонніх інвесторів.

В умовах глобалізації та посилення конкуренції сталий розвиток здебільшого залежить від використання власного потенціалу та переваг, що впливають на модернізацію технологій та активне впровадження різних інновацій. Складнощі, що виникають у процесі вирівнювання розвитку територій, вимагають підвищеної уваги до оцінки наявності та ефективності використання потенціалу територіальної соціально-економічної системи. У непростих умовах, завдання державного регулювання розвитком територій є формування ефективної регіональної політики, спрямованої, передусім створення життєздатної регіональної стратегії, з урахуванням потенціалу зовнішньоекономічного співробітництва.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій, з удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків:

1. Охарактеризовано напрями становлення державного регулювання територіального розвитку в Україні. Констатовано, що на початку XXI ст. істотно зросла кількість практичних розробок у сфері державного регулювання територіального розвитку в Україні, а також публікацій, присвячених цій тематиці. Проте в загальній кількості досліджень сильно переважали прикладні, орієнтовані на практичні аспекти процесу розробки і реалізації документів стратегічного планування.

Дослідження, присвячені проблемам науково-методичного апарату

розробки документів стратегічного розвитку, у більшості зачіпають тільки певну частину аспектів документів, залежно від об'єкту досліджень авторів і рівня його залученості в процеси розробки документів цілеполягання і стратегічного планування в цілому. Загальною проблемою досліджень є їхній яскраво виражений конкретно-ретроспективний характер. Такого роду завдання на кожному новому етапі розвитку стають усе більш усеосяжними, що підтверджує необхідність уточнення науково-методичних основ в цьому питанні.

2. Проаналізувати нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку. Визначено принципи формування механізму через баланс інтересів державного, регіонального та місцевого рівнів, виокреслено напрями територіального розвитку в рамках програмно-цільового підходу сприяння сприятливого інвестиційного клімату, максимальній адаптації органів місцевого самоврядування до потреб споживачів, побудовано кваліфікацію всіх нормативно-правових актів державного регулювання територіального розвитку.

3. Визначено шляхи розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання територіального розвитку. Розроблено інструментарій вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання, та зазначено, що стратегічною метою регулювання територіального розвитку є формування його організаційно-економічного механізму, який забезпечить стабілізацію, стійкий розвиток і послідовне неухильне підвищення ефективності територій. Сформовано дефініцію «організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку територій» як взаємопов'язану сукупність організаційно-економічних відносин, принципів, форм, методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції державних органів та органів, яким держава делегувала регуляторні повноваження, з метою створення, підтримки, забезпечення ефективного функціонування, реалізації соціально-економічних функцій та сталого розвитку територій. Проаналізовані діючі важелі організаційно-економічного механізму розвитку, запропоновано низку змін та доповнень.

4. Систематизовано зарубіжний досвід державного регулювання територіального розвитку. Окреслено, що світовий досвід організації та функціонування територіального розвитку, містить основні принципи, поділені державами - членами Ради Європи. При цьому нині все очевиднішим є тенденція до відмови (причому на законодавчому рівні) у більшості країн від ієрархічного принципу у побудові системи публічної влади та до формування взаємин між різними рівнями територіального управління на принципах субсидарності. Відповідно до них певні права та функції, у тих чи інших випадках, коли вони можуть бути реалізовані на первинних рівнях управління, не повинні передаватися на більш високий рівень влади.

5. Окреслено стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні. Розроблено рекомендації щодо удосконалення державного регулювання територіального розвитку через покращення законодавчої бази, збільшення фінансування наукових досліджень і

розвитку, розвиток інноваційної інфраструктури, сприяння міжнародній інтеграції та співпраці, підтримка і розвиток людського капіталу, моніторинг та аналіз інноваційної активності. Ці рекомендації спрямовані на створення стійкої інноваційної системи, яка зможе ефективно адаптуватися до глобальних викликів та сприяти сталому економічному зростанню України. Визначено концептуальний підхід до функціонування комплексного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку економіки України з урахуванням потреби в інтеграції різноманітних елементів системи – нормативно-правової бази, організаційної структури, фінансування, та інформаційного забезпечення. Визнано, що ефективність інноваційного розвитку значною мірою залежить від гармонійної взаємодії між усіма зацікавленими сторонами: державою, науковою спільнотою, приватним сектором та громадянським суспільством.

6. Обґрунтовано основні шляхи підвищення ефективності державної політики територіального розвитку України. Визначено, що для підвищення ефективності політики територіального розвитку України необхідно зосередитися на декількох ключових напрямках:

по-перше, важливо забезпечити узгодженість та координованість дій між різними рівнями влади (центральним, регіональним, місцевим) та між різними секторами економіки;

по-друге, потребує посилення фінансова децентралізація, де необхідно надати більшу фінансову самостійність регіонам та місцевим громадам, що дозволить їм краще реагувати на потреби населення;

по-третє, необхідно забезпечити сприятливе середовище для інвестицій та розвитку бізнесу в регіонах, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення;

по-четверте, необхідно розвивати інфраструктуру, зокрема транспортну та цифрову, що забезпечить зв'язок між регіонами та сприятиме їх економічному зростанню, та забезпечити прозорість та підзвітність у процесі прийняття рішень та реалізації територіальної політики.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у фахових виданнях:

1. Костик Р. П. Основні підходи до вдосконалення публічного регулювання стійкого розвитку територій. Інвестиції: практика та досвід № 7 (2025). С. 222-226.

2. Kostyk R. Public regulation of a comprehensive territorial development project: determining the essence of the definition. Public administration and state security aspects. Vol.2/2022. 2022. p. 174-187 URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/9-eng/author-page/209-kostyk-r-public-regulation-of-a-comprehensive-territorial-development-project-determining-the-essence-of-the-definition>

3 Костик Р. П. Роль соціальної інфраструктури в стійкому розвитку

сільських територій. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Випуск 1(16)2022. с. 362-369 URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/469-kostik-r-p-rol-sotsialnoji-infrastrukturi-v-stijkomu-rozvitku-silskih-teritorij>

4. Костик Р. П. Закордонний досвід публічного регулювання соціально-економічним розвитком територій. "Державне управління: удосконалення та розвиток" № 4, квітень 2025 р. <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/6157>

5. Костик Р. П. Публічне управління комплексним розвитком територій в умовах сучасного міста. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Випуск 1(22)2025. С. 2249-236. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25235/1/Kostyk.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Костик Р. П. Публічне фінансове регулювання територіального розвитку України. Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14 лист. 2024 р. Одеса : Олді+, 2024. С 72-76.

7.. Стратегії інноваційного розвитку територіальної системи: сутність, особливості. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика: зб. матеріалів міжнар. наук. інтернет-конф., м. Черкаси 27 березня 2025 р. НУЦЗУ, 2025.

8. Костик Р. П. Механізми публічного управління стратегічного територіального розвитку України. Економіка та публічне управління: нові виклики та рішення: матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених та учнівської молоді, м. Харків, 23 - 24 січня 2025 р., С. 205-207.

9. Костик Р. П. Вдосконалення управління соціально-економічним територіальним розвитком у контексті сучасних викликів. Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна навчально-науковий інститут "Інститут державного управління" « Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи». м. Харків, 26 — 27 березня 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Костик Р. П. Механізми державного регулювання територіального розвитку в Україні – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Черкаси, 2025.

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми з

обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні. Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення актуальних завдань, а саме було охарактеризовано напрями становлення державного регулювання територіального розвитку в Україні, та проаналізовано нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку. Визначено шляхи розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання територіального розвитку і систематизовано зарубіжний досвід державного регулювання територіального розвитку. Було окреслено стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні і обґрунтовано основні шляхи підвищення ефективності державної політики територіального розвитку України.

Об'єкт дослідження є державного регулювання територіального розвитку, а предметом дослідження виступають механізми державного регулювання територіального розвитку в Україні

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державної служби статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання територіального розвитку в Україні.

Автором вперше розроблена методика оцінки якості стратегій соціально-економічного територіального розвитку держави, що охоплює, на відміну від існуючих досліджень, усі структурні елементи, а також змістовні характеристики стратегій для формування однакового повноцінного уявлення про стан стратегічного планування на регіональному рівні і виявлення основних закономірностей в процесі стратегічного планування.

Таким чином, в дисертації наведено вирішення важливої наукової проблеми розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо формування ефективної моделі державної молодіжної політики, яка є інтеграцією уявлень про умови, цілі, пріоритетні напрями, форми і механізми, а також критеріїв ефективності реалізації державної політики відносно молоді. За результатами дисертаційного дослідження сформульовані обґрунтовані висновки.

Ключові слова: механізми державного регулювання територіального розвитку, державне регулювання, нормативно-правовий механізм державного регулювання, організаційно-економічного механізму державного регулювання територіального розвитку, територіальний розвиток, механізм.

ABSTRACT

Kostyk R. P. Mechanisms of State Regulation of Territorial Development in Ukraine – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Sciences in Public Administration, specialty 25.00.02 - Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, 2025.

The study offers a solution to the pressing issue of substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for the mechanisms of state regulation of territorial development in Ukraine. Achieving this goal necessitated addressing key objectives: characterizing the directions of state regulation of territorial development in Ukraine, and analyzing the legal and regulatory mechanism of state regulation of territorial development.

The research identifies pathways for the development of the organizational and economic mechanism of state regulation of territorial development and systematizes international experience in state regulation of territorial development. Strategic directions for improving the mechanisms of state regulation of territorial development in Ukraine were outlined, and the main ways to enhance the effectiveness of Ukraine's state policy on territorial development were substantiated.

The methodological basis of the work consists of general scientific research techniques and special methods grounded in modern scientific principles of management, economics, and related sciences. The research methodology is based on a systemic approach, whose methodological specificity lies in orienting the study towards revealing the integrity of the object and the mechanisms that ensure it, identifying various types of connections within a complex object, and synthesizing them into a unified theoretical picture.

The information base of the dissertation research consisted of regulatory legal acts, works of foreign and domestic scholars, Internet resources, and statistical information from the State Statistics Service of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific problem of developing theoretical foundations and substantiating scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of state regulation of territorial development in Ukraine.

The author has for the first time developed a methodology for assessing the quality of state social and economic territorial development strategies, which, unlike existing studies, covers all structural elements as well as the substantive characteristics of strategies to form a uniform and comprehensive understanding of the state of strategic planning at the regional level and to identify the main patterns in the strategic planning process.

The dissertation improved: the goal-setting systems of regional strategic documents in the turbulent conditions of the national economy, and the correlation between actual and planned indicators of gross regional product and general

unemployment in socio-economic development strategies; the results of studying the influence of endogenous and exogenous factors on regional development trajectories, obtained using a multiple regression model, which allow for the determination of inverse dependencies between the base forecast year, on the one hand, and the growth rates of monetary incomes of the population and average monthly wages for the forecast year, on the other; and the identification of resource provision for regional socio-economic development strategies with specific sources of financing, which contradicts the theoretical principles of strategic planning and current legislation, based on the formed methodological foundations for assessing the financial resources required for strategy implementation, and recommendations for the practical application of such assessment in regional strategies.

Thus, the dissertation presents a solution to an important scientific problem concerning the development of theoretical foundations and the substantiation of scientific and applied recommendations for forming an effective model of state youth policy, which integrates ideas about conditions, goals, priority directions, forms, and mechanisms, as well as criteria for the effectiveness of state policy implementation regarding youth. Based on the results of the dissertation research, substantiated conclusions have been formulated.

Keywords: mechanisms of state regulation of territorial development, state regulation, legal and regulatory mechanism of state regulation, organizational and economic mechanism of state regulation of territorial development, territorial development, mechanism.

Відповідальний за друк *Романенко Євген Олександрович*.

Підписано до друку 25.08.2025 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.